

neviden magnet, ki je pač v zemlji. Drugič sem seveda isto potrdil s „pravim“ magnetom in prav ta primerjava čisto prirodnega sredstva in tehničnega aparata, ki dasta oba isti rezultat, je gotovo v dijaku utrdila prepričanje o identičnosti naravnih in tehničnih sil. To sredstvo lahko uporabiš na vsakem izletu.

Ko smo že pri orientaciji, pa še nekaj o praktični ugotovitvi smeri po soncu. Iver sem izpeljal orientacijo po soncu tako rekoč korak za korakom, torej „uro za uro“, od jutra do poldne in nato do sončnega zahoda, sem dal otrokom videti tudi — narisati. Kako? — Napravili so kartonast krog s premerom okrog 1 dm. ki naj pomeni naš horizont, ter vrisali vanj vetrovnico. Kot novost pa sem zahteval, da napišejo ob straneh neba še ure, kdaj je sonce v tisti smeri horizonta (seveda sem moral prej z njimi ponoviti podlage, ki sem jih pridobil pri orientaciji po soncu: kdaj je sonce na vzhodu itd.). Mislim, da bi bilo v gimnaziji treba napraviti tako ploščo, ne po smereh neba, temveč po urah. Ker se dijakom se tem jasno pokaže pomen loka 1 ° kot časovne razlike ene ure. Za osnovno šolo pridejo torej v poštev številke 4.30, 6, 7.30, 9, 10.30, 12, 13,30, 1-3, 16,30, 18, 19,30. Priprava je silno enostavna za uporabo. Vedeti ti ni treba drugega, kakor koliko je ura, pa sijati mora seveda sonce. Ploščo postavim v vodoravno lego, postavim na številko, kolikor je ravno takrat ura, navpično svinčnik, prst ali palčko ter ploščo zasučem toliko, da pade senca skozi sredino plošče. V trenutku je naš mali „horizont“ orientiran.

Sicer pa mislim, tla bi bilo treba otroke navajati na še bolj preprosto orientacijo po soncu. Poveš mu uro in daš nalogo, naj se orientira. Pomisliti mora, kje je sonce ob tej uri. Nato se obrne z obrazom proti soncu, razširi roko v pravi kot (videl boš od začetka vse možnosti od

60 do 150°. ker znajo biti otroci strašno nerodni in imajo slabo razvit čut za kote in smeri, celo za vertikalno in horizontalno), potem pa naj upošteva oddaljenost sončne smeri od sosednjih glavnih strani neba. kamor mora usmeriti obe roki. Po primernih težavah se mu bo to posrečilo, ugotovil bo dve glavni smeri, takoj naslednji trenutek pa seveda vse. Ta način se tem bolj splača, ker je tako preprost in ne zahteva nikakih priprav oziroma naprav. Najpreprostejši načini zahtevajo največ razumevanja, ravno to pa je naš cilj pri vsakem pouku!

Pri razlagi orientacije po severnici sem pogosto uporabljal sredstvo, ki se zdi nekaterim smešno, meni pa ne. Ker moram vendar izpeljati oziroma najti severnico po vrtenju neba okrog nebesne osi (saj dijaki le poredkom.a sami doumejo besedni pomen „tečaja“) in sicer iz lege bližnjih ozvezdij, sem v ta namen segel poleg drugih učil po — dežniku. Odprl sem ga, zarisal ob njegovem robu v ustrezni legi Veliki voz in začel sukati dežnik, ki sem ga bil obrnil približno proti severu tako. tla ga otroci gledajo od notranje strani. Preti njihovimi očmi se tako v dobri minuti zvrstijo vse faze v gibanju tega ozvezdja oziroma njegovega razmerja do severnice — palice. Ko sem jih vprašal, ali bi sami našli palico — os. če bi slučajno odpadla, vse tlrugo pa ostalo, se jim je to še kar dobro posrečilo. Skupno smo ugotovili, da gredo te smeri po koncentričnem ogródju dežnika, s čimer smo dobili predstavo nebesnih poldnevnikov (seveda jim tega pojma nisem razlagal in tudi besede ne imenoval). To svojevrstno učilo je pa tudi že zaradi svoje posebne oblike ostalo otrokom trdno v spominu. (Opozarjam, tla je najbolje narisati zadnji dve kolesi Velikega voza na eno izmed koncentričnih paličic dežnika.)

Zemljepisno izrazje in imenoslovje

FIZIČNA GEOGRAFIJA — PRIRODNA GEOGRAFIJA V TERMINOLOŠKI LUČI

V slovenski geografski literaturi se oba termina uporabljata kot sinonima. Prvi prevladuje, drugega pa se skuša izpodriniti češ, da je lirvativizem. Ako zamenjamo hrvatsko „prirodu“ za slovensko „naravo“ potem je logično, da govorimo o naravni pokrajini in o naravni oziroma naravoslovni geografiji. To pa se mi ne zdi posebno posrečeno.

Kljub gornjemu jezikovnemu pomisleku kolikor je res toliko umesten — menim, tla bi mesto „fizična geografija“ raje uporabljali izraz „prirodna geografija“. Saj je predmet tega tlela geografije prirodna pokrajina. Tudi sicer je izraz „fizična“, manj ustrezen, ker zveni preveč fizikalno, nekako v pomenu tvaren, torej tvorna pokrajina. Ako pa

razumemo ta izraz ožje, da želimo na primer z izrazom fizična pokrajina podčrtati, tla gre tu za fizično, nirtvo naravo (morda v nasprotju z obljudeno) pa tudi ne ustreza, ker je sestavni del prirodne pokrajine tudi ves njen rastlinski in živalski svet.

Danes je prirodna geografija dobila pravzaprav širši značaj. Nekdaj smo namreč govorili o fizični geografiji in o biogeografiji. Slednja vključuje kot vemo, razen antropogeografije tudi fitogeografijo in zoogeografijo. Ker pa se danes ta izraz vedno bolj zanemarija, mesto tega pa se postavlja v ospredje antropogeografija kot osrednji tlel takozvane biogeografije, je s tem fito in zoogeografija nehote potisnjena v območje fizične geografije.

Tudi sicer nam izraz prirodna pokrajina popolnoma jasno pove, da gre tu za vso naravo, razen seveda za človeka in njegove učinke. Torej za proučevanje take pokrajine, ki je človeška družba še ni (bistveno) preobrazila, in je zato še ohranila prvotne poteze, tako v rudnem bogastvu in v reliefu, vodovju, prsti, toda prav tako tudi v prirodnem rastlinstvu in živalstvu.

Menim torej, da bolje ustreza izraz prirodna pokrajina in prirodna geografija (prirodnogeografski) namesto fizična pokrajina in fizična geografija. J. Jesenko je že v svoji knjigi iz leta 1874 uporabljal izraz prirodnoznanstvemljepis.

Slednjič zasledimo v naši geografski literaturi in tam še izraz „fizikalna geografija“. To pa seveda ne ustreza, ker celo pri sami mrtvi naravi me gre zgolj za fizikalne pojave.

Seveda pa tudi pri prirodni geografiji ne gre vselej za prirodno pokrajino. Predmet tega dela geografije ni namreč le prirodna pokrajina temveč prirodno okolje vsake pokrajine sploh, torej tudi kulturne. Prirodna geografija proučuje v vsaki pokrajini vse tiste elemente, poteze in procese, ki sestavljajo injeno prirodno okolje.

Ako gledamo le na predmet proučevanja (prirodna pokrajina — kulturna pokrajina), se nam zdi, da je med obema vejama geografije velika razcepljenost. Vsiljuje se inam vtis, da imamo pravzaprav dve geografiji, prirodno in kulturno (družbeno). To pa seveda mi v skladu z «motnostjo geografije.

Toda in smem prezreti, da je enotnost geografije pravzaprav v aspektu. v enotnem načinu gledanja ma različne procese na zemlji, ne pa morda v omejevanju na istovetnost pojavov in procesov. Enotni aspekt je torej tisto, kar zbližuje in povezuje obe veji geografije, prirodno in kulturno in ju postavlja v hujno medsebojno sorazmerje, odvisnost im dopolnjevanje. Obe veji sta v odnosu do celotne geografije kot komponenti in rezultanta. Zato imajo le deloma prav tisti, ki trdijo, da se mora prirodna geografija bodisi v celoti ali le v injenih posameznih delih (geomorfologija, hidrografija, klimatologija in podobno), proučevati izven geografije oziroma brez upoštevanja kulturnogeografskega aspekta.

Danes mam je precej jasno, da mora kulturnogeografsko proučevanje pokrajine sloneti na izčrpnem prirodmogeografskem proučevanju. Da moramo torej dobro poznati prirodmogeografska svojstva pokrajine, ako hočemo ustvariti ma primer dobro ekomomskogeografsko študijo. — Toda kaj pa obratno?

Da, tu pa pogosto pozabljamo, da gre pri geografskih pojavih oziroma procesih za obojestransko prepletanje vplivov narode in človeške družbe, za kompleksno prepletanje. In da je treba tudi prirodmogeografsko proučevanje samo opravljati s celotnim, torej geografskim aspektom in

me le prirodmogeografskim. Primer : Z geomorfologijo se moremo sicer baviti, me da bi pri tem upoštevali antropogeografske aspekte, celo ni treba, da smo geografi. Vsie to je res. Prav tako pa tudi drži, da to ni „geografska geomorfologija“, namreč geomorfologija kot sestavini del geografije, temveč more biti to bolj ali manj zaključena oziroma samostojna veda, od koder mora geograf gradivo šele prirediti za svoje potrebe. Taka geomorfologija more biti povsem samostojna veda, ki je na primer mnogo bližja geologiji kot geografiji. Zdi se, da je na to pot stopila pri nas pleistocenska geomorfologija.

Zato menim, da je „geografska geomorfologija“, da se tako izrazim, torej le tista, ki geomorfološke poteze in procese ne le proučuje, temveč jih tudi vrednoti in to predvsem s stališča družbene geografije, vrednoti torej njihovo uporabnost, njihove ugodne in neugodne poteze za človeka in njegovo gospodarstvo. Skratka, da prikaže relief kot enega izmed potencialnih prirodnih faktorjev za človeško družbo, ki je na določeni razvojni stopnji.

Ta aspekt, naj se že imenuje kulturnogeografski, družbenogeografski, antropogeografski ali pa zgolj le geografski, je v posameznih vejah prirodine geografije tisti, ki ohranja in utrjuje enotnost geografije. V nasprotnem primeru se namreč odpira perspektiva vedno večjega drobljenja geografije.

Torej ise glede ma predmet prirodna in kulturna geografija razlikujeta v tem, da je predmet prvega dela geografije prirodna pokrajina, bolje prirodno okolje pokrajine (bodisi prirodne ali kulturne), predmet drugega dela pa kulturna pokrajina. Glede na enoten, geografski aspekt pa tvori predmet prirodno geografije le določen kompleks pogojev oziroma možnosti za človeško družbo je pa hkrati ta kompleks tudi že eden izmed objektov udejstvovanja te družbe. Torej pogoj in objekt hkrati. S tem tudi razlika med obema geografijama zbledi, oziroma ohranja le značaj formalne oziroma delovne, ne pa tudi končne oziroma vsebinske delitve.

Morda res nismo več prepričani o tem, da za specifičnost oziroma enotnost geografije zadošča prostor oziroma pokrajina, temveč da je potreben tudi določen aspekt in v tem tudi ustrezno antropocentrično v rednotenje prirodnega okolja, kar pa je pravzaprav že edem izmed elementov tega aspekta.

Osmoviiiia problematičnost geografske znanosti je morda res v tem, ali je v verižni kompleksni zakonitosti medsebojnega prepletanja vplivov narode in človeške družbe tista sinteza oziroma smoter, ki naj bo najbolj specifičen in tipičen za geografsko znanost. Skoraj gotovo, saj nobena druga veda tega ne zahteva, vsaj ne v taki in toliki meri. Res pa je, tla je prav ta bikompleks med najbolj zapletenimi procesi.

D. R.